

KEMALİST ANADOLU BASINI (1918-1.5.1922)

K. Yust, ANADOLU BASINI,
Tiflis 1922, 213 sayfa

Millî Mücadele (1919-1922) Basını, Osmanlı Devletinden Cumhuriyet Türkiye' sine geçiş dönemini, yani daha sonraki Devrim'in temellerini oluşturan ve Anadolu halkını bunlara hazırlayan dönem kapsadığı için özel bir öneme sahiptir. O günlere dayanan kökler, hatta günümüz Türkiyesini bile etkilemiştir. Basını edebiyat tarihçiliği açısından değerlendirme geleneğimiz, üzülererek belirtmek gerekir ki, yakın zamana kadar basının *kamuo-yu oluşturma aracı olarak toplum üzerindeki önemli rolünün* arka plâna atılması sonucunu yaratmıştı. Oysa, Millî Mücadele Basınında, savaştan, savaşından bıkmış bir toplumu bağımsızlığı için yeniden savaşıma yönlendirme ve yepyeni bir yaşam ve kavramlar dönemini hazırlama açısından, başkalarına da örnek gösterilebilecek nitelikler vardır.

Konuya ilk kez ve kapsamlı açıdan eğilen, gazeteci-araştırmacı Ömer Sami Coşar olmuştur. "Millî Mücadele Basını" adını taşıyan yapıtı (İstanbul Gazeteciler Cemiyeti yayını, 1967) geniş çapta bilgi içermekle birlikte, bilimsel bir sistematiğinden

daha çok öykü üslûbuyla, duygusal yönler ön plana alınarak ve kolay okunulur bir biçimde yazılmıştır.

"Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını" adlı araştırmada ise, İzzet Öztoprak (İş Bankası Kültür Yayını, Ankara, 1981), Temmuz 1921'e kadarki dönemde "Türkiye ile ilgili dış haberlerin iç basındaki tepkilerini" araştırmıştır. Bu çalışmada da, basının kamuoyu oluşturmadaki rolü yine ikinci planda kalmıştır.

Bu yazımızda, konu üzerinde en kapsamlı ve bilimsel ve gününde, olayların içinde yaşayan bir gözlemci tarafından kaleme alınmış bir kitabı tanıtmaya çalışacağız. Adını bazı yazarlarımızın bibliyografyalarında belirttikleri, ancak içeriğinden hiçbir yayınımda yararlanılmamış olduğu anlaşılan bir yapıttır bu:

K. Yust'un "Anatoliskaya Peçat = Anadolu Basını."

Rusça olarak 1922 yılında Tiflis'te basılan kitap, 213 sayfadır. Bugün üçüncü hamur dediğimiz kâğıttan da daha kaba kâğıt üzerine basılmış olan kitaptan sadece 500 nüsha çıkarılmıştır. Bu az bulunur sayılardan birini bize hediye ederek, Türk basın tarihi araştırmalarımıza büyük yardım etmiş olan Sovyet tarihçisi Y.A. Petrosyan'a teşekkürü borç biliriz.

Önsözünden anlaşıldığına göre kitap, K.Yust tarafından, o yıllarda "Trabzon'da bulunan Kafkas Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Enformasyon Ajansı'nın tam yetkili temsilcisi ve Türk çevirmenin de katkısıyla" gerçekleştirilmiştir. 1920 Kasım'ından 1922 Mayısına kadar bir buçuk yıllık bir çalışmanın ürünü olan araştırma özellikle Trabzon'la Samsun'da sürdürülmüş ve araştırmacı, basımevlerinde kalmış eski sa... koleksiyonları ele geçirerek üzerlerini... almıştır. THİF Merkez Komitesi üyesi ve Ankara'da Matbuat ve İstihbarat Umumü Müdürlüğü'nde Rusça çevirmeni olan Ziyetullah Nuşirevan ile, Ankara basını hakkında Ankara'daki Kafkas Federatif Cumhuriyeti tam yetkili temsilcisi E.V. Polyakov'dan da büyük yardımlar gördüğünü belirtmektedir.*

Ekim 1920'den başlayarak Trabzon'da Rus Sovyet Enformasyon Bürosu çalışmaya başlamış ve buradan Anadolu basınına bilgi yayma, telgrafla haber ulaştırma çabaları sürdürüldüğü gibi, kuşkusuz Kemalist Anadolu haberleri de Moskova ve Tiflis'e ulaştırılıyordu. Yust'un böyle bir önemli haber merkezinden yararlanması kuşkusuz çalışmalarını kolaylaştırmış ve verdiği bilgilerin güvenilirliğini artırmıştır. Anadolu'da yerel gazetelerin yayınlarını değişik tokaş etmeleri sonucu her gazetenin diğer kentlerde olanlardan haber sahibi bulunduğunu belirttiğine göre, kendisi de bu olanaktan yararlanmak suretiyle, Anadolu'nun hiç görmediği yerlerdeki gazeteler hakkında bilgi edinmiştir. Bunu açıklamaktadır da:

"Ankara'da Sovyet elçiliğindeki basın

bürosunun yeniden düzenlenmesi ve Rus Enformasyon Bürosu'nun yerini alan Trabzon Haber Ajansı çalışmalarının sistemleştirilmesiyle, Sovyet haberlerinin bültenlerinin Anadolu basınında geniş bir şekilde yayınlanmasına başlandı." (s. 183).

Kitabın, dış dünya ile bağlantısı hayli sınırlı olan Ankara ve Kemalist Anadolu'ya daha bol Sovyet kaynaklı haber ulaştırılması yollarını aramak amacıyla da kaleme alındığı aşağıdaki tümcelerden anlaşılmaktadır:

"Anadolu'nun değişik yerlerindeki İtalyan ticaret temsilcileri basına bilgi vermiyor. İngiliz, Amerikan ve Fransız kurum temsilcileri yoktur. Bu durumda Sovyetler Anadolu basın pazarını ele geçirecek uzun vadeli bir etkinlik sağlayabilirler. Uygun bir coğrafi konumu olan Trabzon'da Sovyet personelinin çalıştığı Sovyet radyo istasyonunun da iki yıldan beri çalışmakta olduğu eklenirse, pazar konusunda Sovyetlerin durumunun daha da sağlamlaşabileceği ortaya çıkıyor. Bu radyo istasyonu Moskova, Tiflis, Bakû ve Erivan radyolarını alabiliyor. Aynı zamanda yayın da yapabiliyor. Yakında Ankara'da alıcı ve vericisi olan Rus Sovyet radyo istasyonu kurulacaktır. Böylelikle Anadolu basınına iki kaynaktan (Ankara ve Trabzon) taze haber gönderildiğinde... Sovyet haber kaynakları Anadolu yaşamında daha büyük bir rol oynayabilir." (s. 184).

Yust'un abartmalardan ve ideolojik sapmalardan uzak, objektif yargılamalar yapmasını sağlayan da, Anadolu'nun istediği, yararlanabileceği tür haberler gönderilmesi üzerinde ısrarla durmasıdır. Sovyet-Müslüman kadın hareketleri, sosyal reformlar, fes ve benzeri eski geleneklerden vazgeçilmesi gibi "tehlikeli" haberlerin Anadolu basınına kullanılmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla her gazete-yi değerlendirişinde, Marxist yargı kalıplarından çok, ülkenin içinde bulunduğu ortamı değerlendirmeye yönelmiştir. Bu yaklaşımıyla, yapıtı tam gerçekçi, ve o günleri anlamamıza yarayacak bilgiler açısından son derece zengindir.

Yust kitabında sadece Anadolu'nun Kemalist denetim altında bulunan bölgelerini araştırmıştır. Muğla-Afyon (Yunan işgaline kadar)-Eskişehir (Yunan işgaline kadar)-İzmit-Bolu-Kastamonu-Ordu- Giresun-Trabzon-Sarıkamış-Diyarbakır-Maraş-Adana-Mersin-Antalya çizgisinin içinde kalan bölge araştırma alanıdır.

Kitap temel olarak dört bölümden oluşmaktadır:

1) 1908'e kadarki Türk, Ermeni ve Rum basınları (s. 3-13).

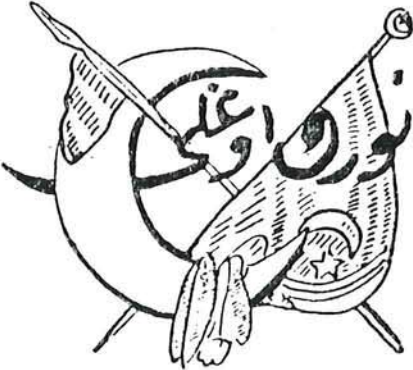
* Z. Nuşirevan ve o dönemin sol yayınları ve yazarları hakkındaki bilgileri kontrol için, başlıca Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar*, (Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978, 3. baskı) yapıtından yararlanılmıştır.

قورتولوش

Kurtuluş

ایقظا

Ikaz

Türkoğlu

Kahkaha

یكی دنیا

Yeni Dünya

Yus'tun kitabında bulunan gazete başlıklarından.

2) 1908-1918 arası Türk, Rum, Ermeni basınları (s. 13-32).

3) 1918-1 Mayıs 1922 Türk basını (s. 33-204; bunun son 11 sayfası İstanbul ve yurtdışındaki Kemalist yanlısı basınla Anadolu'daki Rum ve Ermeni basınına ayrılmıştır).

4) Anadolu basınına kısa kıyaslamalı raporu (s. 205-213).

Görülebildiği gibi yapının yüzde 85'i doğrudan doğruya Mütareke'den (İttihatçıların iktidardan uzaklaşmasından) 1 Mayıs 1922'ye kadarki dönemi kapsamaktadır. İlk bölümlerde de bazı ilginç bilgiler olmakla birlikte, yanlışlıklar da vardır. Bunu ayrı bir araştırmada ele almak üzere, biz burada sadece 1918-1922 dönemini irdeleyeceğiz.

Gözlemleri sadece gazetelerden bilgi toplamakla sınırlı kalmamış, Anadolu halkının yaşadığı (iç ayaklanmalar, dış saldırılar, Bâbîâli'nin düşmanlığı, Batı'nın düşmanlığı, İslâmların ve ezilen ulusların dostluğu, türlü komünist partilerin kurulup kapatıldığı, savaş alanında zaferler, barış masasında başarılar vb...) deneyimleri birlikte yaşamağa dayanmıştır... Ve Marxist açıdan okurlarına, Mayıs 1922'de, nasıl çözüme bağlanabileceğini dünyada kimsenin henüz kestiremediği bir sırada, Türkiye sorunu üzerinde görüşlerini aktarmaktadır.

ANADOLU TOPLUMU VE BASININ YAPISAL DURUMU

Yust'un vardığı en önemli yargı "Anadolu'da basın özgürlüğü resmen vardır, ön sansür yoktur" tümceleriyle açıklanmıştır (s. 149). Bazı bölgelerde askerî yetkililerle yerel basın arasında bu konuda tartışmalar çıktığını belirttikten sonra, yargısını pekiştiren şu örneği veriyor:

"Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti organı olan İrade-i Milliye birçok sayısında yerel askerî yönetimle, Anadolu'da hâlâ ön sansürün olup olmadığını tartıştı. Sivas askerî yetkilileri gazeteyi satışa çıkarılmadan önce sansürden geçirmek istiyorlardı [...] Sonunda Ankara'ya yönetilen sorulara yanıt olarak, Anadolu'da sansürün uygulanmadığını bildiren resmî belge geldi." (s. 137)

Kapatılan solcu Yeni Dünya'nın yasal engellere rağmen yeniden çıkarılmasına göz yumulduğunu da, Yust basın karşı-sındaki hoşgörünün örneği olarak belirtiyor (s. 149). Nitekim verdiği listelerde de en sağdan en sola kadar her yayının bulunmasına dikkati çekiyor. Özgürlüğün varlığına bir diğer örneği de Rum basınından veriyor:

"Kemalistlerin Anadolu'da ölüm kalım savaşı verdikleri bir sırada Rum basın organlarının yayınlanmasına izin vermeme-leri doğaldır. Yine de Rum gazeteleri çıkmağa devam ediyordu. 1920 ve 1921 yılı başlarında Rum basın organlarının sayısı az değildi... Daha sonra Rum ayaklan-

malarının artması ile bu gazetelerden [...] milliyetçi, Pontosçu olanlar kapatıldı." (s. 205 ve s. ...)

Ama diğer yandan, bu yargısıyla çelişkiye düşerek, 1922'de hâlâ Trabzon'da Türk-Rum işbirliğini savunan ve Samsun'da Rum harfleriyle Türkçe olarak çıkan gazeteleri "iki yüzlü" diye nitelendiriyor.

Sansür olmasa da denetleme ve yönlendirme girişimlerinin, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti taşra örgütü, Matbuat Müdürlüğü (Ahmet Ağaoğlu başkanlığında) ve Türk Basın Birliği aracılığıyla yürütüldüğünü belirtiyor (s. 149). Bütün bunlardan sonra, Kemalist Anadolu basınına genel değerlendirmesini şöyle yapıyor:

"Kemalist yöntemin henüz güçlenmediği ve cephede durumun belirginlik kazanmadığı sıralarda Anadolu'da her türlü basın organı yayınlanıyordu. Bu arada halkçı ve sosyalist basın dahi vardı. Fakat yöntemin güçlenmesiyle bu sonuçları yok edildi ve 1922 yılı başına doğru Anadolu'da sadece resmî gazeteler yayınlanmaktaydı. Dergiler bundan hariçti. Kemalist dönemde basın İttihatçılar dönemi düzeyine erişemedi: ne tarımsal, ne mizahi, ne de ticarî konuları işleyen basın organları var. Buna karşılık güçlü bir radikal eğilim egemen [...] İstanbul ve İzmir basını Anadolu'yu etkilemeye devam etse bile İttihatçılar dönemindeki gücünü koruyamıyor. Anadolu basını, eski başkentten ayrı olarak yaşamını sürdürmeye giderek alışıyor. Bu da bağımsızlık ve girişkenlik çabalarında bir dürtü oluşturabilir [...] Konuyu burjuva bakış açısıyla değerlendirecek olursak (ki Anadolu şu anda bu yönetim tarzına yönelmiş durumda) İran basınına dahi biçim ve içerik yönünden daha üstün olduğu ortaya çıkar. İran basın organları, İran-Asya ölçeğinde siyasî durum ve ülke yaşamına Kemalist yayınlardan daha fazla ilgi gösteriyor [...] Türk milliyetçileri ülke yaşamı ve basına, uzun savaşın görülmemiş ağır koşulları nedeniyle ilgilenemediklerini ve savaş bitiminde gerekli önemi vereceklerini sürekli belirtiyor. Anadolu basını ancak [...] son zamanlara kadar gelişme olanağı bulamayan sınıfsal ve siyasal savaşının kendini gösterdiği an kalkabilecektir." (s. 211-212).

Bu yargıda önemli olan, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu ya da kısaca Mustafa Kemal'in, çoğulcu bir yapı içinde kalmakla birlikte, basını temel amaçta (Türkiye sorununun kesin çözümü) birlik noktasına getirmiş olduğudur. 1922 Mayıs'ında Ankara'daki, hattâ TBMM'nin içindeki savaş bıkkınlığı ve en uygun önerilerin akılsızca kaçırılmış olduğu inancının yaygınlığı düşünülürse, Yust'un yargısı (= burjuvalaşılıyorlar, şu halde radikal çözüm olasılığı kalkmıştır!) fazla hatalı sayılamaz. Nitekim birkaç ay sonra, iki haftalık bir saldırı sonunda Anadolu sorunu bir çırpıda kesin çözüme bağlandığında, bunun gerçek olduğu-

na ilk anda pek az kimse inanabilmiştir.

Yust'u herşey normal bir dönemdeymiş gibi değerlendirme yapmaya yönelen etmeni, Mayıs 1922'deki bu ölü noktanın, Kemalist eylemin "Bolşevikleşebileceği" kanısını yaratmış olmasında aramak gereklidir. İlerde daha ayrıntılı ele alacağımız, Komünist partileri ve yayın organlarının kapatıldıktan sonra affedilme olaylarının bu kanıyı güçlendirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Yust, kendisi Trabzon'da iken (Ocak 1921) olan M. Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi olayı üzerinde pek az dururken, Çerkes Ethem ve Ankara'daki Komünist partileri olaylarına bir hayli yer vermiştir.

Anadolu Türk toplumunun kendi iç dinamiğiyle bu yönde değişmesi olasılığını düşünerek, toplumun sınıfsal yapısı üzerinde şu ayrıntılı bilgileri vermektedir:

"Proleter sınıfı ilkel durumdadır [...] Şu anda büyük Anadolu kentlerinde göze çarpan iki değişik grup vardır: büyük iş sahipleri ile sanayi ve ticarî ve sanayi burjuvazisi [...] Daha sonra' küçük Avrupa burjuvazisine benzetilebilen sınıflar geliyor. Bu grubun çoğunluğunu küçük sermaye ve mal sahipleri veya kârlı işlerle uğraşan kişiler oluşturuyor [...] Yaşam tarzına bakılmaksızın, kent halkının diğer kısmı yarı proleter veya proleter kategorisine alınabilir. Proleter grubu, emeğini satan işçi ve memurlar oluşturuyor [...] Kayıt memurları, küçük yazıcılar bunlara dahildir [...] İkinci yarı proleter grup, fikir işçilerinden oluşuyor: öğretmenler, küçük aydınlar. Bu grubun çoğunluğu sınıfsal bilinçlenmeden yoksun olup, karşı koymaksızın sömürücülerin çıkarlarına çalışıyor [...] Köylere ağalar egemendir ve köy proleteryası bilinçsizdir" (s. 158-159).

Daha ilerde, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri içinde Ankara'da bir araya gelmiş olan grupları şöyle sıralıyor: (s. 165-167)

I- Tutucular: İtilâfçılar, İngilizciler, dinciler.

II- Liberal milliyetçiler: çoğunluğu oluşturanlar.

III- Anadoluocular: İslahat grubu adı altında "öncü Anadolu" diyen ve İstanbul'dan, Rumeli'den gelenlere karşı olanlar.

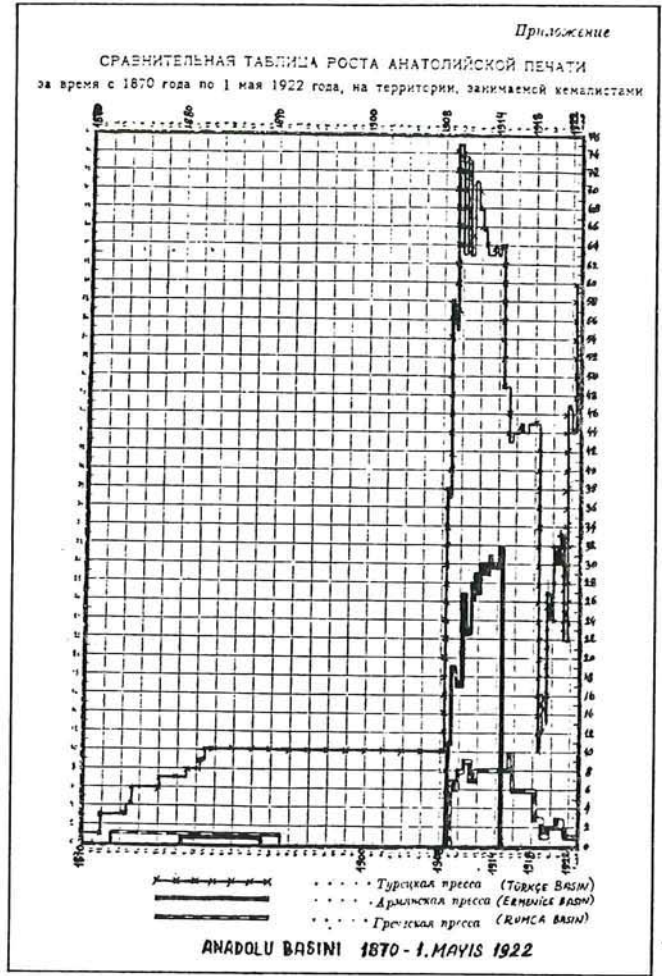
IV- Radikal Milliyetçiler: İttihatçılar, başta Yunus Nadi.

VI- Halk Komünistleri: 1922'nin ilk aylarında Ankara'da oluşan ılımlı bir grup.

Kuşkusuz Moskova'nın politikası için, bu gruplar arası dengenin emperyalizm karşısında yer alma yönünde ağırlık kazanması, diğer öğelerden daha önemliydi. Ankara'nın bütün Asya ve İslâm dünyası üstündeki etkinliği önemsenmeyecek gibi değildi. Yust tam bir nesnel yaklaşımla, İstanbul basınının (Alemdar ve Peyam Sabah hariç) Kemalistleri değerlendirdiğini şöyle özetliyor:

"Anadolu sürdürdüğü savaşım ile Türkiye'nin yanı sıra tüm İslâmî, İran ve Türran'ı kurtarıyor. Bu nedenle Anadolu Do-

Anadolu Basını

ğu halklarının kurtarıcısı olarak tüm Müslümanların destek ve sevgisini hak ediyor. Diğer taraftan Anadolu, Bolşevizme set oluşturduğundan Avrupa'nın takdirine hak kazanıyor." (s. 204).

Aynı dönem Moskova'nın kapitalist dünya ile başlattığı "barış içinde bir arada yaşama" ilkesini ve NEP (Yeni Ekonomi Politikası) uygulamasını, Kemalist basının bilinçle yerdiğini ve Sovyetlerin Emperyalist ve Kapitalist cepheye geri dönmesi anlamı taşıyacağı yolundaki eleştirilerinin de bu dengeyi Sovyetler aleyhinde etkileyebileceğinin Yust farkındadır. Bunları "Hakimiyet-i Milliye'nin Ekim Devrimi tarihçesini ve tarihin temel materyalist ilkelerini bilmemesi ve dünya devrim hareketi konusundaki cahilliği" ile açıklıyor. Bu tepkide, başkanları tüm Kemalist basın tarafından aktarılan Hakimiyet-i Milliye'nin, Rus Bolşevizminin sapma olduğu, gerçek devrimciliği Anadolu Hareketi'nin temsil ettiği yolundaki yazılarının rol oynadığı anlaşılmaktadır.

KEMALİST ANADOLU BASINININ ÖZELLİKLERİ

Ayrı listede özellikleriyle ayrı ayrı belirttiğimiz Kemalist Anadolu Basını'nın

(KAB) genel çizgilerini Yust'un değerlendirmelerine göre şöyle belirleyebiliriz:

— 1918 sonunda İttihatçı basın kapanırken yerine anti-İttihatçı (İtilâfçı) basın belirdi. Hemen arkasından Kemalist Müdafaa-i Hukukcu basın çıkınca bu ikinciler ortadan kayboldular.

— Bu basının yönetmen, yayımcı ve yazarları çoğunlukla avukat, tüccar ve öğretmenidir. Birçoğu İttihatçılığa bulaşmıştır, ama bunu göstermemeye özen gösteriyorlar. Hatta eski İttihatçıların Anadolu dışındaki eylemlerine (Enver'in gibi) kızıyorlar. Buna karşılık eski İttihatçıların (Talât Paşa vb..) Ermeniler tarafından öldürülmesini yeri, lehlerinde yayın yapıyorlar.

— İster İttihatçı ister karşıt kökenli olsun KAB'da gazete içeriklerinin üçte dördünü dış politika ve savaş konuları oluşturuyor. Bu konularda da hepsi (Sol basın hakkında ayrıca sonda bilgi verilecektir) Ankara'nın çizgisini izlemekte birliktirler. Yust'un "Devlet basmakalıplığı" diye nitelediği bu çizgi, kesin İngiliz-Yunan-Ermeni düşmanlığı, Sovyetler ve Fransa dostluğu, diğer Müslüman ve doğulu toplumlarla dayanışmadan oluşmaktadır.

— Gazetelerin çoğunluğu başlığında Türk gazetesi deyimini kullanıyorlar. Mil-

Türkçe Kemalist Anadolu Basını (1918-1.5.1922)

Aşağıdaki listede, her süreli yayın hakkında -bulunabildiği kadarıyla- sekiz kalem bilgi verilmiştir:

(1) Yayının adı; (2) Çıktığı yer; (3) Niteliği veya siyasi eğilimi-şu siyah sayılarla gösterilmektedir: 1- Resmî, 2- Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sözcüsü, 3- Okul dergisi, 4- Milliyetçi, 5- İttihatçı, 6- İttihatçı aleyhdarı, 7- Muhafız, 8- Halkçı, 9- Solcu, 10- Halk İştirakiyun Fırkası organı, 11- İslâm Bolşevik, 12- Dinci, 13- Ekonomi/Ticaret, 14- Edebiyat, 15- Mizah, 16- Bağımsız, 17- Tarafsız, 18- Hilâl-i Ahmer (Kızılay), 19- Doğu Ordusu organı, 20- Eğitim-bilim; (4) Yayına başlama ve sona erme tarihi; (5) Haftada kaç sayı yayımlandığı; (6) 1 Mayıs 1922'ye kadar toplam kaç sayı çıktığı; (7) Tirajı; (8) Yayımlayanları: Sahib-i imtiyazlarının adları siyah, *Müdir-i mesullerinin* italik, başyazar ve yazarlarınınkiyse düz harflerle dizilmiştir.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Hayat	Adana	7-4	Nisan 1922	1	-	-	Lücvirzade Mehmet Emin
Mefkûre	Adana	3	1921 sonu	1	-	-	Adana Öğretmenler Birliği
Yeni Adana	Pozantı-Adana	2	1919	5	-	500	Ahmet Remzi (Yüregir) Ferit Celal, Ramazanzade Kemal, Fevzi, Mustafa Rifat Sinan Paşa, Halil Ağa, İbrahim
İkaz	Afyon Karahisar- Ankara	9-8	1919 başı- Mayıs 1921	-	330	-	Mehmet Şükrü [Koç]
Emel	Amasya	7-4	1921	1	50	250	Abdüllâtif; Hayrullahoğlu, Sevki
Hakikat	Amasya	2	Martbaşı 1921	2	120	250	İsmail Hakkı; Muhammed Sadık
Emek	Ankara	10	16.1.1921	-	6	-	Abdülkadir, Ahmet Hilmi; Behram Lütfü, Ziyetullah Nuşirevan
Hâkimiyet-i Milliye	Ankara	2		-	500	2000	Recep Zühtü; Ahmet Ağaoğlu, Muhiddin; Ruşen Eşref, İzzet Ulvi, Mahmut Esat, Hüseyin Suat, Celâl Nuri, Yusuf Akçura, Hüseyin Ragıp, Dr. Adnan, Nebzade Hamdi, Tefvik Rüştü
Kalem	Ankara	15	Mayıs (?) 1921- Ağustos 1921	-	-	-	Hüseyin Suat
Köy Hocası	Ankara	1	1921	1	56	2000	Molla Ali Vahitzaade
Öğüt	Ankara	17-4	1920-Ekim 1921	-	-	-	Sadri
Peyam Sabah	Ankara	15	bahar 1922	1	17	1000	Aka Gündüz
Sebilürreşat	Ankara	12	1920	-	70	3000	Mehmet Akif, Eşref Edib
Sebilürreşat	Ankara	12	Ekim 1921 Bahar 1922	1	-	-	
T. Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi	Ankara	1	-	-	-	-	
Yeni Dünya	Ankara	9	Kasım 1921 Mart 1922	-	-	-	Arif Oruç; Nizamettin, Tefvik Rüştü, Osman
Yeni Gün	Ankara	9-5		6	490	1750- 2500	Yunus Nadi, Kemal Salih, Ruşen Eşref, Mehmet Şeref, Celal Nuri, Esat, Ömer Muhittin, Halide Edip, Ali İhsan (Kör Ali), Vehbi, Cemal Hüsnü, Akbay
Yeni Hayat	Ankara	10	1.3.1922	1	6		Milletvekili Nazım
Ticaret Gazetesi	Ankara	13	2.1.1921	1	-	500	Refik Rasim, Hüseyin Suat
Türkiye	Ankara	-	1921-1921	1	birkaç sayı	-	
Anadolu	Antalya	2	1920	6	400	800	Haydar Nadi
Ayıntap	Ayıntap	2	1919	3	180	200	Kethudazade Cemil
Bolu	Bolu	1	1913	1	460	250	Vilayet Gazetesi
Özelli	Bolu	7-4	1920	1	115	250	İlyaszade Şükrü; Avukat Ali Saib
Türkoğlu	Bolu	2	1921	1	40	250	Mecit Akif; Mehmet Abdi
Çorum	Çorum	2	1921	1	53	250	Vilâyet Gazetesi
Diyarbakir	Diyarbakir	1	1881	1	1900	150	Vilâyet Gazetesi
Albayrak	Tiflis-Bakü- Erzurum	9-5	Nisan 1920 Erzurum'a	1	150	450	Mithat; Müstak Sıtkı ve Cevat; Süleyman Necati
Envar-ı Şarkıye	Erzurum	2	-	2	-	-	Vilâyet Gazetesi
Arkadaş	Eskişehir	9-8	1920-1921 başı	düzensiz	-	-	Mustafa Nuri
İstiklâl	Eskişehir	2	Bahar 1921	3	50	700	Hüseyin Bahri
İşçi ve Köylü	Eskişehir	9-8	1920-1921 başı	düzensiz	-	-	
Seyyare Yeni Dünya	Eskişehir- Ankara	11	Ağustos 1920- Mart 1921	-	-	-	Arif Oruç; Hakkı Behiç; Yunus Nadi

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Işık	Giresun	16-4	1.4.1918	Ayda 2	49	500	Asafzade Hayrullah Cemil
Yeni Giresun	Giresun	2	Mayıs 1920	6	200	300	Cemil Ragıp
Yeşil Yurt	Giresun	3	-	-	-	-	Giresun İdadisi öğrencileri
Mamuretül-Aziz	Harpur	1	1884	1	1800	250	Meclis-i İdare
Satvet-i Milliye	Harpur	2	1922	1	10	200	Mustafa Hulusi, Ahmet Kemal; Tüccarzade Hakkı; Ethem Ruhi
Kocaeli	İzmit	2	1919	1	160	300	-
Karahisar-ı Sahib	Karahisar-ı Sahib	2	1921 başı	1	70	300	-
Açıksöz	Kastamonu	2	1920	6	480	400	Ahmet Hamdi; İsmail Habib; Hüsnü; Mehmet Akif
Gençlik	Kastamonu	3	1921 yazı	Ayda 1	-	-	Kastamonu öğretmenleri
Türkeli	Kastamonu	9-5	1921 yazı	düzensiz	60	300	-
Kırmızı Hilâl	Kayseri	18	1921	Ayda 1	10	500	Sait Azmi
Kayseri	Kayseri	1	1914	1	239	250	Vilâyet gazetesi
Meşveret	Kayseri	17-4	1921 sonu	-	-	-	-
Mısak-ı Millî	Kayseri	2	1921	4	102	250	Necmettin; Osman Hafız; Nurullah Sami
Kurtuluş	Kırşehir	9	20.6.1922	3	6	250	Salih [Hacıoğlu], Mustafa
Babalık	Konya	2	1920	6	885	400	Yusuf Mazhar
Konya	Konya	1	-	1	-	-	Vilâyet gazetesi
Öğüt	Konya	17-4	1917	6	836	400	Abdülğani Ahmet Hüsnü; Nuri Tahsin Hüseyin
Âmâl-i Milliye	Maraş	2	Aralık 1921	Ayda 3	-	-	-
Doğru Öz	Mersin	2	-	2	30	300	Ata Çelebi; Aktal Han
Mersin	Mersin	1	1921 sonu	-	-	-	-
İnkılâb	Muğla	2	Eylül 1921	2	68	300	Mustafa Bahattin; Hoca Esat
Azim	Ordu	17-4	6.3.1922	2	-	250	Hüsnü Curdan; Fahrettin
Bucak	Ordu	2	1919	-	103	-	Rüstem; Şükrü
Ahali	Samsun	7-4	1919	1	100	250	İsmail Cenani
Aksisada	Samsun	2	1908	2	1200	400	Osman Fehmi
Hayat	Samsun	2	Şubat 1922	6	85	400	Osman Fehmi Beyruk
Hayat Ramazan mizahî ilâve	Samsun	15	-	-	-	-	Osman Fehmi Beyruk
Hilâl	Samsun	2	1920	2	-	300	Hüseyin Kemal; Mehmet Tayyar, Ali Raif
Mektepli	Samsun	3	Ocak 1922	15 günl.	10	400	C. Nadi; Hüseyin Hüsnü
Piyasa	Samsun	13	-	15 günl.	-	-	-
Varlık	Sarıkamış	19	-	2	50	1000	Feyzullah Sacit
Dilek	Sivas	3	1921 sonu	15 günl.	-	-	Sivas Öğretmenler Birliği
Gayret-i Milliye	Sivas	17-4	1921 sonu	-	-	-	-
İrade-i Milliye	Sivas	2	1919 ortası	5	250	250	Salâhattin; Hulusi Turgut
Sivas	Sivas	1	1883	1	1500	200	Vilâyet gazetesi
Işık	Silifke	1	1921 sonu	-	-	-	-
Tarsus	Tarsus	2	1921 sonu	1	20	300	Müezzinzade Mehmet Sait; Muhammed Faiz
Fecr	Trabzon	14-15	1921	-	birkaç sayı	-	Hayri
Genç Anadolu	Trabzon	20	1922	15 günl.	7	300	-
Güzel Trabzon	Trabzon	7-4	1.4.1922	3	15	1000	Eyüpzade
Hak	Trabzon	7-4	12.4.1921	2	250	250	Kakızcıade İbrahim Hulusi
İğne	Trabzon	6	1919-1919	-	birkaç sayı	-	-
İkbal	Trabzon	7-4	1918	2	750	300	Hayri
İstikbâl	Trabzon	2	1918	-	-	-	Faik Ahmet
Kahkaha	Trabzon	15-7	18.5.1922	-	-	-	Esat Ömer Eyüp; Nazmi Nafi
Kaygı	Trabzon	6	1919-1919	-	birkaç sayı	-	-
Nur	Trabzon	6	1919-1919	-	birkaç sayı	-	-
Selâmet	Trabzon	6	1918-1918	-	19	-	-
Yeşilyurt	Trabzon	6	1918-1918	-	birkaç sayı	-	-
Hareket-i Fikriye	Yozgat	14	1921 sonu	1	-	-	Yozgat öğretmenleri

liyetteci bir hava genellikle egemen. En açık dinciler bile önce Türkiye'nin (Misak-ı Milli çerçevesinde) kurtarılmasını amaçlıyorlar. Asya Müslümanları ve Azerbaycan için Sovyetlerin özerklik hatta bağımsızlık tanınması istemleri yineleniyor. Bu arada Anadolu'nun tüm Doğu ve İslâm'ın ilk savunma cephesi için savaş verdiği inancı, her yayının kendi eğilimine uygun bir tonda yansıtılıyor. (En ileri giden Sebilürreşat).

— Bâbüâli ve Ali Kemal düşmanlığında ayrıksız hepsi birleşiyor. Sultan-Halife'yi açıktan savunan yok. En karşıtlar "Halk egemenliği" temasını işleyerek konuya yaklaşıyor, yandaşları ise konuya hiç dokunmayarak tutum göstermemeye yeğliyorlar.

— Her gazete kendi bölgesinin özelliğine göre, ya sade Rumlara ya da sadece Ermenilere sık sık saldırıyor. Genelde Rum ve Ermenilerin Avrupa çıkarlarının araçları sayıldığı, dolayısıyla Anadolu'yu tümünden terketmelerinin istendiği görülüyor.

— Ankara'dan gelen Anadolu Ajansı'nın telgraf haberleriyle Hâkimiyet-i Milliye ve Yenigün'ün başyazıları dış politika konularındaki yönelmeyi sağlıyor. Bazıları bunları eksiz aynen yayınlıyorlar. Bazıları ise duygusal eklemeler yapıyor: "İzmir Hilâli hüçürüyor" gibi.

— Savaş haberleri 1921'den beri İçişleri Bakanlığının kararıyla kontrolde, resmî bildirilerin dışına çıkılmıyor. Kemalist basının buna ek özelliği, savaşın sonucu üzerinde kendinden emin tutumu. Doğu cephesinde Ermeni sorununun çözülmesinden sonra bu sonucu kuşkuyla düşürebilecek tartışmalar Meclis'te yapılıyor, fakat basın böyle bir anlatıma girmiyor.

— Ekonomik zorluklara ve Ankara tarafından orduya yardım için konulan ağır vergilere rağmen, bu açıdan eleştiriler işitilmiyor. Aksine orduya yardım çağırılmasına rastlanıyor. Masraflı düşünelere ve lüks yaşama eleştiri yöneltilirken, bu parayla askere daha çok yardım edilebileceği belirtiliyor. Memurların fakirliği, köylünün sıkıntıları, dilenci bolluğuna dikkati çeken fakat bunlardan daha çok yerel yönetimi sorumlu tutan yazılar görülüyor.

— Yerel ve iç konular gazetelerin dörtte birini dolduruyor. Burada en çok rastlanan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin yönetimine gelenlerle karşıtlarının çekişmesidir. Bunlar eski hesaplaşmalar olabileceği gibi, yeni durumlardan doğmuş olabiliyorlar.

— Dilin sadeleşmesi, Latin harflerinin kullanılması konusunda KAB önemli bir akım başlattı. Henüz uygulanması için vakit erkense de ilk adım atılmıştır. Ankara müftüsü de, din kitaplarının Türkçe'ye çevrilmesinden ve halk tarafından kolay anlaşılır hale gelmesinden yana olduğunu açıkladı. Türk tarihinde ilk kez olarak bir hutbe Türkçe olarak yayınlandı.

— Ekonomik yapı üzerinde analitik eğilmeler yok. Buna karşılık, savaşa rağmen ekonomi çarkının batmayıp dönme-ye devam etmesi "demek dış yardım olmadan da yaşayabirmişiz" kanıtını yaratıyor. Bu da millî ekonomi ve ticaret kurulumu eğilimini artırıyor. Sanayileşmeden çok ticaretin geliştirilmesinden ve bunun için köylünün, ziraatin kalkındırılmasından hemen her gazete bahsediyor. Üzerinde en çok durulan konu, tarım konusunda eğitim yapılması ve köylünün eğitilmesidir.

— Çerkes, Kürt ve Selçuklu (Konya, Yozgat gibi Orta Anadolu'da çıkan dirençleri böyle niteliyor) sorunlarından ve ayrılık eğilimlerinden hiç bahsetmiyorlar.

— En etken gazeteler Hâkimiyet-i Milliye ve Yenigün'dür. Yeni Adana, Açık-söz, Sebilürreşat, Köy Hocası, Babalık, Varlık, İstikbal, Güzel Trabzon gazetelerini teknik açıdan olduğu kadar etkenlikleri açısından da övüyor. Mizah ve Ticaret konularındaki yayınların azlığına dik-kati çekiyor.

"Anadolu'nun az sayıdaki büyük gazetecileri"nin başında Yunus Nadi'yi belirten Yust (bir yerde de oportünist diyor), ona Ahmet Ağaoğlu, Âkif, Aka Gündüz, Hüseyin Suat ve Celâl Nuri'yi ekliyor.

KEMALİZM, BOLŞEVİZM VE ANADOLU SOLÇULARI

Yust'un kitabının kuşkusuz diğer önemli bir yanı, 1920-1922 döneminin Anadolu-Sovyetler ilişkileri ve Marxist yayın organları üzerinde verdiği bilgilerdir. KAB'dan Sovyetlere yönelik eleştirileri de aktarmaktan kaçınmayan Yust'un gözlemlerini, özellikle araştırmacılara yardımcı olmak amacıyla, özetle aktarmaya çalışacağız.

Ankara'nın dış politikada olduğu gibi Sovyetler karşısındaki tutumunu da Hâkimiyet-i Milliye ile Yenigün'ün yayınları belirliyordu. Bunlar Denkin, Vrangeli ve Kolçak'ı Avrupalıların yardakçıları, dolayısıyla Türkiye'nin de düşmanları sayıyorlardı. Batı gibi Doğu'da da devrim çalkantılarının gerekliliğini ve kaçınılmazlığını belirtiyorlardı. Ancak Sovyetlerin Azerbaycan ve Ermenistan'dan sonra Gürcüstan'da da askerle işgali, Sovyetlerin temel ilkelerinden vazgeçtikleri korkusunu yaratmıştı. NEP'in ilanı ve Moskova'nın İngiltere ile anlaşmasının Emperyalizme dönmeleri anlamına gelebileceği sanıldı. Türkiye'nin devrimci ve Bolşevik bir Rusya gereksindiğini, Menşevikliğe dönmelerinin Çarlığın yayılmacı politikasına dönüş anlamı taşıyacağını açıkladılar.

Hâkimiyet-i Milliye durumu şöyle değerlendirdiyordu (s. 171):

"Komünistlerin amaçları çoğu kez sadece hayalden ibarettir. Bolşevikler şimdiki insanlığın sosyalist toplum kurmaya henüz hazır olmadığını gördüler. Bu ne-

denle Sovyetler devrimi ilk patlamalarından sonra küçük ticaret ve mülkiyete izin veriyor. Bu, Sovyetlerin anarşist ve ütopyik hayallere kapılmadığı anlamına geliyor... Rusya'nın ödünleri, dünya ve Türk kamuoyu tarafından mutlulukla karşılandı. Bu ödünler sayesinde Bolşevizm dünya için kaos olmaktan çıkıyor."

Artık daha rahatlıkla "Türkiye'de Sovyet fikirlerinin kabul görmediğini yazıyorlardı." 1921'in ikinci yarısından sonra Sovyet topraklarındaki Müslüman cumhuriyetlerin bağımsızlığı üzerinde daha ısrarla durmağa başladılar ve "böylelikle Müslüman devletlerin yakın gelecekte Doğu'nun büyük kardeşler birliğini kuracağını ve eşit haklara sahip İslâm halklarının birliğe dahil edileceğini" ileri sürdüler. Yust bu yazıların Ahmet Ağaoğlu'nun kaleminden çıktığı inancındaydı.

Komünizmi tümüyle kabul etmeden, Bolşevizmle bir uyuşma zemini arama çabalarına bütün KAB'da rastlanıyordu. En sağ uçtaki Sebilürreşat bile Ankara'da yayınlanmasından sonra, Sovyet fikirlerinin dinin isteklerine yanıt verdiğini savundu ve tasarladığı "dinsel, Müslüman Komünizminin propagandasını yapmaya çalıştı... Bazan Sovyetlere düşmanca bir tavır aldıysa da, Troçki'nin ekonomik tezini yayınlama niyetlerini de belirtti" (s. 105-107).

Ankara'daki radikalizmin, Marxist olmaktan çok "İttihatçı" olduğunu Yust farketmiştir. Rus Devrimi'nin etkilerinden bahsetmek yerine KAB, Çanakkale Zafere'nin Rus Devrimine yol açmakla Yeni Çağ başlattığı temasını işlemektedir. Fransa ile anlaşmadan sonra Anadolu'ya yalnız Fransızca gazetelerin sokulmasına izin verilmesini, Fransız düşünsel etkisinin artacağına işaret saymakta ve şunları eklemektedir:

"Anadolu basını üzerinde Sovyet basınının biçimsel etkisi sınırlıdır. İçeriğe gelince, Sovyet etkisi, 1920-1921 yıllarında önemli boyutlara ulaştı. Ancak son günlerde eskiye oranla azaldı. Milliyetçi Anadolu basın organları Sovyet etkisiyle, daha önceleri hiç kullanılmamış komünizm ve emperyalizm sözlerini kullandı, bolşevik sözcüğünü sözlüğüne kattı [...] başlarda ilkel durumda olsa dahi halkçı ve hatta sosyalist organların yayınlanması, ilk defa Enternasyonal'in Türkçe basılması ve "emek"ten söz edilmesi gibi mucizeler yarattı. Basın organlarının sayfalarında Marx, Lenin, Troçki ve diğer devrim önderlerinin portreleri ile radikal makale ve sloganlar yayımlandı. Birçok bölgede örneğin Trabzon'da ağalar ve jandarma Türk komünistlerine (Suphi ve arkadaşları) işkence yapıyor [ama buna karşılık, her kentte hatta] Kırşehir gibi ayıni denebilecek yerde Kurtuluş gibi sosyalist organ yayınlanıyor. Bütün bunlar Ekim Devrimi'nin sonucudur." (s. 190).

Orhan KOLOĞLU